

پہنم لہجینہ قفل راز دادہ
 بہر کن نعمت شایاں سپردہ
 پس آنگہ عشق را کردہ اتارت
 ز گنج عقل خسہ و را خبر نیست
 چہ غم گر بار صد عیلم بدوش است
 فراوان نقد امید است در عیب
 چو عیب بندگان ز روشد پیدار
 کلید آن بسر دم باز دادہ
 خرد را گنج بے پایاں سپردہ
 کہ اندر گنج عقل افگند غارت
 در و جز عاشقی عیبی دگر نیست
 نہ پوشیدہ است زان کو عیب پوشست
 کہ بہ پزیرد گدائے را بدیں عیب
 ہو با و ابدیں عیسم خریدار

نیاز مندی در حضرتی نیازی کہ دماغ مختل بندگان ۱

از گلشن کیم و کیونہ بوئے بخشیدہ

خداوند اچو جساں دادی دلم بخش
 درونی دہ کہ بیرون نبود از درد
 چناں دارم کہ تا پایندہ ہاشم
 چناں شو جانب خود رہنمایم
 چناں کن حسانہ طینت خرایم
 دلے عاشق نہ جانے عاقلم بخش
 بہ بیرون و دروں نبود ز تو فرد
 نہ از جاں بلکہ از دل زندہ ہاشم
 کہ از خود نگم سوسے تو آیم
 کہ از ہر سود را آید آفتابم

۳- آوردہ ۶ ۵- بہ پوشیدہ ۶ = نہ پوشیدہ ۶ ایضا این کوع ۶
 = زان کو ۶ = آن کوع ۶ = بندگان ۶ = شدہ ۶

۱۰- بجان عاقلم ۶ = نہ جان عاقلم ۶ = نہ جانے عاقلم ۶

چناں نہ یادِ خود اندر ضمیرم
 چناں بنیادِ عشق افکن دریں دل
 چناںم خواں سوئے خویش از ہمہ سوئے
 چناںم وہ مئے پے در پے عشق
 شرابی وہ کہ خواب از من رُ باید
 نہ آن می کز ریا و شیوہ ریو
 گرفتارم بدستِ نفس خود رائے
 بدستِ این سایہ من یار با من
 بہ نورِ دل چناں کن زندہ جانم
 ز نفس تیرہ کیشم کش بیک بار
 کرم را پرده از ایوانِ بر افکن
 گدائی را چناں وہ بارِ درگاہ
 بدان نورِ نسانی شود لیلیش
 مرادِ شعلہ ہائے شوقِ خود نہ
 کہ بایاد تو میسرم چوں بہ میرم
 کہ روید جاودانی سبزہ زیں گل
 کہ رویم در تو باشد از ہمہ روئے
 کہ فردا ست خیزم از مئے عشق
 خمسار مستی و شوقم فزاید
 زمین لا حول گویاں رم خورد دیو
 بر حمت بر گرفتارے بہ بخشائے
 تو یاری کن مرا گزار با من
 کہ بعد از مردگی ہسم زنِ مانم
 پس آنکہ سوئے خویشم کش بیک بار
 ز طاقِ قُرب شاد رواں بر افکن
 کزاں درگہ نماند سوئے خود راہ
 کہ پروانہ نہ زیبد جبرئیلیش
 چو خاکستر شوم بر باد در وہ

- ۱۔ گر بہ میرم ع ک ۲۔ جاوداں آل سبزہ سرخاڑا = جاوداں سبزہ ج ۶
 ۳۔ چناں مئے وہ پاپے در پے عشق ترا ۴۔ خم خورد ترا ج ۵۔ بر گرفتارے بہ بخشاؤ ج ۶
 ۶۔ بر گرفتاریم بخشائے ۷۔ بدست سر ترا ج ۸۔ شدہ است
 ۹۔ کرم کن سر ۱۰۔ چناں سر ترا ج ۱۱۔ چینی ج ۱۲۔ ایضا نماند سر ترا ج ۱۳۔ ناروح

یسے نام زد سردما سویت
 بدیاں زندہ دلاں کا نذر تفتاب
 کہ چوں آید زمانِ خفتنم تنگ
 پس از خوابی کہ بیداری نیساجم
 کشادہ کن چہناں چشم امیدم
 حیاتی دہ مرا در بسجوتیت
 بدیاں مقصودِ خواہش بخش راہم
 زہمت زردبانی نہ دریں خاک
 امید ی دہ کہ رہ سویت نماید
 چو دادی از پئے طاعت وجودم
 بکاری رہنمونی کن دلم را
 مرا بازندگانی بخش یاری
 بدہ با آشنائی آب خوردم
 مبرزد یک شام در غم و سوز
 نماز من کز و رویم بہ پستی

کہ بہوش ابد گرم ہویت
 سختہ از عمت تا آخریں خواب
 بہ بیداری در دم تو کن آہنگ
 چو بیداری دہی فردا از خوابم
 کہ بخت آرد ز دیدارت نویدم
 کہ میرم تا زیم در آرزویت
 کہ از توجرتو مقصودی نخواہم
 کہ بتوانم شدن بر بام افلاک
 کلیدی دہ کہ در سویت کشاید
 بطاعت بخش تو فیتق نیچو دم
 کہ نپار د بشیطاں حاصلم را
 کہ تا جاں داد نم دل ز من واری
 کہ من زان آشنائی زندہ گرم
 کہ دور از من بوند از چوں توئے دو
 بروں طاعت بروں صورت پرستی

۱- زبوت ساجم ۳- توکن ساجم ۴- توکن ۶- مقصود و خواہش ساجم

۸- رونے افلاک ساجم ۱۱- نپاری ساجم ۱۲- بود ساجم

۱۵- صورت پرستی ۶ ساجم = سوت پرستی ساجم

نیازی وہ نہ ملک بے نیازی
 بہرچہ آید ذرو تم دار خسرو
 کز اوں گرد و منسا ز من نمازی
 چوراہہ دور نزدیک است پیشم
 کہ از خود دور صد فرنگ باشم
 بر دوں ہم زیور خرسندیم بند
 چنان دار از کرم نزدیک خوشم
 بیاد تے دل و بے سنگ باشم
 چو رہ پیش است زاد منترلم وہ
 چو خواہد خفت لایب نفس باطل
 پس از بیداریش خسپاں تہ گل
 تو کن بر خاکساری رحمت لے پاک
 ز نام من بدست مصطفیٰ وہ
 کہ رفتن رہم سوئے رضادہ

نعت کامل جمالی کہ سر نمانے از حسنش یک بدر را

دو ہلال گردانید صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

محمد کایت نورست رویش
 گرامی نازین حضرت پاک
 سواد روشن و اللیل مویش
 کز و نازند ہم انجسم ہم افلاک
 دو عالم را چہ سراغ چشم بنیش
 کلید فتح باب آفرینش
 دو نون کن فکاں را جلوہ داد
 دو ابروئے مبارک بر کشادہ

۵۔ بارے سر تا سر = بار ۶۔ ۹۔ کمال جمالی سرے۔ از حسن ح ۶ = از تا خانش ۶۔

۱۰۔ گردانید صلی اللہ علیہ وسلم ۱۲۔ نازند ۶ = نازندہ ۶

۱۳۔ کن فکاں سر تا سر ۶ = کن فکاں را ۶

پس از نون و لقم سوگند خورده
 چو ماه چارون بل چارده ماه
 بکنیت قاف داند نام مایم
 صباخت دادہ یوسف را با تمام
 بنامیند زبے ماه فلک زلے
 مہ و خورشید شمع خویش از اں سوخت
 کہ قرباں پیش از اں گشته ذبحین
 محبت صانع و محبوب او نیز
 لواءک جملہ عاشق بر جبالش
 کز اں بر انبیا بوسے رسیدہ
 بشر مست و فرشتہ بے خبر ماند
 کز و داریم ملک حق پرستی
 بعرض قلب رایت کردہ بر پائے
 جہاں یک قطرہ از باران جودش
 کہ نہ انگشترین در خضرش تنگ

مژدہ و ابروشش ایزد یاد کردہ
 رخس را گفت ظہ ز امر در گاہ
 زین دانش جاں پسینم
 ز حسن خود ملاحظت داشته عام
 ۵ شد از نور نخستین چرخ بر پائے
 چو نور پاکش اول مشعل افروخت
 شنیدہ عزت آن قسۃ بعین
 ہم از معشوق و عاشق نیست تمیز
 ملائک ماندہ حیراں بر کمالش
 ۱۰ چہ دریا ہائے معنی در کشیدہ
 از اں بو کو خرابی بر دل افشاند
 عجب شاہی سر بر آرائے ہستی
 بقلب عرش گشتہ مند ارانے
 بشر دومی ز دریائے جودش
 ۱۵ فراخش دست بے وسعت بفرنگ

۲۔ گفت مرغ حج = گفتہ ع ۳۔ بتقسیم مرغ

۴۔ داشتہ عام مرغ = داد بر عام رہ = داشتہ بر عام ع حج ایضا۔ دادہ ع مرغ حج = داد مرغ

۵۔ جبینش مرغ ۹۔ در کمالش مرغ = بر کمالش ع ۱۰۔ چہ دریاع = چو دریاع حج

کہ لولاک است نقش ہر گینش
 کہ نہ دامنش پیوندیست از وسے
 قلم سرگشتہ در سوداے رازش
 شریعت زود و صد دریا فروں داد
 کہ شد راوی زبان جب سربلش
 دعائے او کہ شد محفوظش از لوح
 کہ اسرافیل از و دم بستہ ماندہ
 نگندہ زیر پائش فریش جا ہنا
 یذالہ دستگاہ اجترامش
 از انجا نقش کن بیسوں کشیدہ
 چو او پروانہ داد انکہ قلم زد
 نوشت از میم احمد گرد نامہ
 وی از گنج گدایاں ناز کردہ
 گے مہاں بنار عنکیوستے
 شکار آ پنخناں شیرے گس را

نگین ہفت است و نہ انگشتریش
 فلک سرور گریباں کردہ ہر پے
 زہے آتی نظر بر لوح بازش
 ز علم او یکے قطرہ بروں داد
 محیط و دجہاں علم قلبیش
 بروج افزود میکائیل رازوح
 قیامت زان سبب آہستہ ماندہ
 ز عزرائیل بروی جانفش ہنا
 حریم اللہ ز محمودی مقاشش
 قضا چوں کتبے پائش دیدہ
 نہ خامہ خود بکاف دونوں رسم زد
 جہانے گم پدید آمد چون نامہ
 فلک نہ در زہرش باز کرن
 گے ہمنوان مسکیناں بقوستے
 کجا باور شود در دہر کس را

۱۔ نقشے بر گینش ترا ماشیہ ۲۔ ہر پے سے ع ح = ہر پے ع ح ۴۔ بروں داد ستر ع ح

۵۔ بروں زاد ع ح = از لوح سے ع ح = نوع ع ح ۱۱۔ نہ خامہ ع ح = بخامہ ع ح

۱۲۔ جہانے ع ح = جہان ع ح ۱۳۔ بنارے ع ح

دل افزودِ گروهِ تیسرہ کیشاں
تصور کن قیاسِ این کرم را
بعونِ اہمیتِ مسکین و محتاج
کنوں در وصفِ معراجش زخمِ کلک
سر و ساماں گنِ حسیع پریشاں
پدر ما در فدا کردہ اُمم را
شفاعتِ راببا لا کردہ معراج
بجائے دُرگشم ستیارہ در سلک
صفتِ معراجِ صاحبِ دلی کہ از دونونِ قابِ قوسین یک واڑہ

میمِ محبتِ بنگاشت

شبے ہچوں سوا دِ چشمِ پاکاں
ز نورِ او کیسند پر توی بدر
فلکِ مدِ رابے و ندانہ کرن
مہش دِ چشمِ نیکاں رحیتہ تاب
عطارِ و بڑو ہم زان شبِ سیاہی
ز مزمزِ توبہ کردہ زہرہ مست
پہ نظیمِ بزرگی بستہ اُمید
میجا چوں ہوا دارانِ جسانی
نہفتہ رو۔ ز چشمِ خوابنا کاں
ز قدرِ او نموداری شبِ قدر
وزاں گیسوئے شبِ راشانہ کرن
نگدہ چشمِ بدرِ پردہ خواب
نوشتہ آیتِ سترِ الہی
بجائے زلفِ چنگش شیخہ در دست
بہ حرمتِ جائے خالی کردہ خورشید
برائش کردہ ہر دمِ جبا نقشانی

۱۔ گروہ تیسرا معراج = درون ع ۶۔ میم محبت معراج علیبت ص ۶۔ بنگاشت ع ۲

۱۰۔ پردہ در خواب ص ۱۱۔ نبشتہ ص ۱۲۔ توبہ کردہ ص ۱۳۔ کرد ع۔

۱۳۔ بہ حرمت ص ۱۳ ع ح۔ بہ حرمت ع۔

ستادہ منتظر ترکِ قبا پوشش
 ز سر بر جبین زیر آوردہ دستا
 ز خل کو ہندوی پیر است خم پشت
 دہ دہ و برج را در تختہ تیر
 ۵ دریواں طلق راندہ بر سیاہی
 بہ جنت روفتن رضوان شدہ گم
 ز شادی بکہ حوران گشتہ بیوش
 بخلد ادریس کیں مژدہ شنید
 ۱۰ چوزینساں زیوری بختہ تب را
 نویدش داد کای سلطان عشاق
 براتی پیشکش کردش فلک گام
 دو گامی زین جہاں تا آن جہانش
 بفرماں شد سوار آن خاص در گاہ
 ۱۵ سیہ چتر از شب معراج بازشش
 ز سرنگی ہنسا دہ تیغ بر دوشش
 کہ فرشتے گترو در پائے رہوار
 شہادت را ببالا کردہ انگشت
 بگارش کردہ نقتاشان نقتدیہ
 نہ از متاب کز نور انہی
 سریر از ہشت جنت خواست کردہ
 ز طاسان طوبی بستہ دم
 کشیدہ و سمہ بر رخ سمرہ در گوش
 بجا بگذاشتہ کفش و دویدہ
 بہ احمد جبیل آمد طلب را
 بعزم عیش و الا قسم علی الشاق
 کہ وہم از وی بخت تک کند وام
 دو جولاں از مکان تالا مکانش
 ملائک طر قوا گویاں ہمہ راہ
 ز سبحان الذی انسرے طرازش

۴۔ تختہ پیرع = تختہ دیرناح = تختہ تیرسع۔ ۵۔ ایوان طلق راندہ بر ستارح ح
 = ایوان تنق راندہ ع ر ۱۲۔ کردش ستارح ح = کردہ ع ایضا فلک گام ح
 = فلک وام ع۔

شد از بیت الحرم در بیت اقصا

ز بیٹی تا بہ بیٹی حسانہ حسانہ

زدوشش برج بلکہ از شش بہت ہم

ہم از رف بر گزشت ہم ز رف

وز انجارت بالا مرغ بالا

ہوائے در گرفتش بے ہوائے

خزینہ داد بر باد

جمال بے جہات آمد پدیدار

عیان شد ہستی کو ہست معینت

نہ دیدہ بل ہمہ ہستی مردم

دوئی بگزار یا ایں بود یا او

نخود دیدن توں از چشم دیگر

ہمہ مشکل بکار خویش حل دید

گر انبار رعایت باز پس گشت

مخت اپیش بیر فکرت آسا

سنگ گنبد بگنبد شد روانہ

گزشت از ہفت تیارہ بیک دم

رہ از صف ملائک گشت صف صف

بید رہ ماند ہم پرواز والا

رسید آنجا کہ توں گفت جائے

در آمد خازنہ از وحدت آباد

جہت چوں پرں برد از پیش دیدار

چو ہستی نیست گشت از ہست

۱۰۔ لقائے دید کا نجا دیدہ شد گم

ز خود گم گشت بے خود بود با او

خدا را دید و دید از دیدہ سر

دراں حضرت چو خواہش محل دید

گروہ خویش را فریاد رس گشت

۱۔ آسا اور مسرود دوم کا قافیہ اقصا ح ح خ = اسانے اقصائے ع ایضا بیت بحم در

تواضع ح ع = بیت حرم تاسر ہم۔ گشت ح = بستع = گشت ح ح = نے ہوائے ع = بے

ہوائے سرع = بے بہت سر ۱۰۔ بہتی مردم سرع ح ع = ہستی ز مردم ع = اگر گشت ح

۱۲۔ کہ خود ع ح = گراں بار سرع = کزاں بار ع = کزاں بار سرع =

رہ آور دی پس کیناں رواں کرد
 فرشتہ از ہمہ امت سیاہی
 سپرد آن فرسخ ابر پا حیارا
 ازاں بے سایہ باشد سایہ بر ما
 کہ اورا بر رسل ختم است شاہی
 قمر اہر و انشق القسمر زد
 پتختش چار غمہ چار بارش
 چنان کہ چار غمہ آدمی زاد
 کہ دو دم جائے پیغمبر شدش یار
 کہ زندہ کرد ازاں عدل خداوند
 گشت از مہر قرآن روشنش چہر
 فقیہ و عالم و مرد و جوانہ
 ام را پیشوائے راہ دورا نہ
 فراواں خاکبوس چاکر ا نہ
 کز دوار دہل ما روشنائی

ازاں بخشش کہ دانمش گراں کرد
 بیک قطرہ زور پائے الہی
 ہزاراں شکر نیرداں را کہ مارا
 کہ چوں خورشید شد آید بگر ما
 خنی طغہ اکین حرف الہی
 خطابش سکہ بردینار خور زد
 سر پر شرع تخت پاندارش
 ازاں ہر چار ایماں سخت بنیاد
 ابو بکر اول آں ہسم منزل غار
 ۱۰ عمر دومی کہ بستہ جاں زونہ زند
 سوم عثمان دو صبح صدق را مہر
 چارم حمید راں در ہر ہنر فرد
 و گریاراں کہ ستیارات نور اند
 ز ما پادا و رو بے کرانہ
 ۱۵ تخت اندر جناب مصطفائی

۱۔ گراں بود اور مصر و ثانی کا قافیہ رواں بود ۱۰۔ اے دوم سراج ۱۱۔ دومی ع

ایضاً۔ جاں ز فرزند سراج ۱۲۔ جاں فرزند

۱۳۔ ستیاریان سراج ۱۴۔ درودی بیکر ا نہ سراج ۱۵۔

پس اندر خدمت آں پاک جاناں
 کہ بودند آں ملک راہم عناناں
 میا و اچان مانی یادشاں شاد
 ہمیشہ یادشاں در جان ما باد

شرح شیخ کور آمد: «ما را بر ما از نور محمد مصطفیٰ»

بالمین نہ بالعکس

پس از ویجاہ نعت رسالت
 نظام الدین حق فرخنده نامے
 خطابش راست دو نقطہ فرو خواں
 محمد اسم و آیات محمد
 ز علمش در دو عالم روشنائی
 حدیثش چون خبر در آمد در نہی
 از و تا انبیا یک کاف تعظیم
 شبیہ مُرسلاں از جان صافی
 بہ معراج نمازش پسرخ محتاج
 بشاڈروان نجم صدر جاہش
 بصد بر خضرو عیسیٰ مند آرائے
 ترفذکر پیر بہ ہمشد مقاتلت
 کہ دین حق گرفت از وے نظامے
 نشان نقلہائے انبیا و اں
 در و واضح چو حامیسم اندراحمڈ
 دو عالم علم کسی و عطائی
 بیک پایہ نسر و د از پایہ وحی
 بر آں گونه کز احمد تا احمدیم
 ادب را کاف تشبیہ است کافی
 بہ چرخش چوں نماز خویش مسراج
 بدار القرب کرسی تکبہ گاہش
 خضر بوسید دستش خضر خاں پاسے

۴- بالمین و بالعکس ۵- بذكر سر

۱۲- تشبیہ است مع تشبیہ ع ۱۳- بدر اہم سر ح-

میسے ہر دم از فیض نہا نہا
 سریر آرائے فقر از صفت ابرار
 دمش مریم صفت آبتن روح
 بہر سو کزد دمش باد سے رسیدہ
 ۵ بہ جانب کہ او احمد خواندہ
 ضمیرش محرم دیرینہ عشق
 دلش کز شوق دارودرد و دلغے
 ملک از ہمتش پر و ام کردہ
 بچرخ از ذکر آں ذات مُعدلاً
 ۱۰ کسے کو صوفی او در بر گرفت
 کلاہش را نیارم نام گیسم
 خدایا آں گزیدہ بندہ خاص
 بہ قرب ہمیشین مصطفیٰ باد
 تسلیش خلیفہ شائستہ علاء الدین محمد ثبیبہ اللہ تعالیٰ علیٰ دین محمدی مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم

۱۵ بہ موج آمد دل دریاوشم یاز باوج آسماں شد گوہر انداز

۱- میسے = میساج - جانان = جانناح ۲- آن لجزیرہ = از صفت ع = از صفت سزا ۳- رسیدہ = سرنا
 ع = وزیدہ = ایضا گوہر نم سزا ۴- دود و دلغے = علاء الدین محمد سزا ع = علاء الدین محمد شام
 ۱۴- علی دین محمد صلی اللہ علیہ وسلم سزا ع ۲

فلک خواهد شدن در گوهرش غرق
 کند این موج دُرچوں بر فلک راه
 شے کا سکت در گیتی کثایت
 علاقے دین و دنیا شاہ والا
 محمد شہ کہ صد چوں کسری و بسم
 پہر کو زگر خود ایستد راست
 زہے پتر بستد گوہر ہنیش
 بند اعکلام او سر برودہ بر ماہ
 صفتش در طول دریائے مہیاست
 چو دست و پانہ خشکش بر خبم
 چو جنبد شکرش بر سطح ماموں
 چور اندیخ در صفت اسے اینوہ
 نہیں قلب سرداران شکستہ
 درشتاں از شکوہش در تہ کوب
 ز بیم او بختہ فتنہ از خواب
 کز و تا خود ندانند خستہ ال فرق
 رسد از من نشاری بر در شاہ
 دلش آئینہ گیتی نہایت
 بقدرت نائب ایزد تعالی
 ز بیم نام او پوشیدہ خاتم
 بنوسد پایہ تختہ کہ اور است
 کہ طس اللہ بود سایہ نشینش
 الفہای است از نصرت من اللہ
 بگاہ عرض خود چوں ریگ دریاست
 شود خبم و شان را دست و پا گم
 رود در قعر دریا ز بیع مکوں
 سیر کوہ افگند در دامن کوہ
 شکوہش پشت جباران شکستہ
 چو کشت پُر کلوخ از مالش چوب
 ز خواب مرگ چوں گر گین و سہراب

۱- گوہرش ساع ۲- گوہراں ع سا ۳- کند چوں موج دین ذریع ۴- از من ع ۵- از وی ع ۶-
 ۳- علاقے دین ع ۴- علاء الدین ع ۵- صد چوں ع ۶- چوں صد ع ایضاً پوشیدہ خاتم سا
 ۱۲- قلب مفداران سا- قلب سرداران ترع جوع ۱۳- از شکوہش زریع جوع = با شکوہش ع ایضاً از مال چوب
 ع = از مالش چوب جوع ۱۵- بختہ کہ تہ = بختہ فتنہ ع ایضاً چوں گر گین ع = ہم گر گین سا ساع جوع

از و نقش مغل ہسم چہ بہ دارد
 زندہ سمش سراں رازخیم جانما
 فلک را سمش اردو خانہ افتد
 خدنگش راست ہچوں دلربایاں
 ہ بدوری تیرش از دریا گزشتہ
 بہر جانب کہ بیش آں جہانگیر
 بسد تعظیم سوئے کعبہ پاک
 از و باد سلیمانے و زیدہ
 ز تیغش قطرہ بردہ بر مغل سیل
 ۱۰ سنانش سفتہ مر و اید بخیم
 ز ناک آستان اوشہ شتہ
 رسیدہ شیر و ہیزش بہ خورشید
 ز بہر سجدہ سلطانان کشور
 بزرگی یافتہ ملک از در او
 ۱۵ ز نقش روئے شاہاں آستانش
 ز فل خاک و رش کردہ بر رخ صرف
 کہ ناید گر بہ صورت گر نگارد
 چو قصایاں تبر بر استخوانما
 حوادث ز شکمش انگانہ افتد
 بعیاری ربودہ دل ز رایاں
 درون کیش منزل گیر گشتہ
 رسانیدہ بگردوں بانگ تکبیر
 صنم خانہ ہنساوہ روئے بر خاک
 ہزاراں پیل معبر بر پریدہ
 بسے طوفان رخس آورده زان خیل
 بیاطش خفت بر ایوان خیم
 سر اسر خلیہ شاہاں نوشتہ
 اسد را کرد از خورشید نو مید
 سر آورده بر آں در جزیرہ بر سر
 بندی یافتہ تاج از سراو
 چو دیباے کہ اندازے ستانش
 چو ہند و در بہار خویش شنگرف

۱- حرب داروغ = حربہ دارو ح ۳- از شکم ع ۸- کوہ میرزا حاشیہ ہم آہی از فراو سرا

۱۵- اندازی ستانش ر ۸ ع ۸- اندازی زمانش سا = بود از مرث نش ع -

کہ عہدش اور ازی یا بدایام
کہ دہائے پریشاں و زمانش
کہ مہار انہفتہ زیر تنہدی
گہ بیرون فشاں باز گرد
تہوڑ بر عطا کردہ طبع
ہومیوہ پزدہسم دانہ در کشت
چو بارانی کہ پُر بار دہنگام
ولیکن بر قوی دتاں قوی دست
ز ایام عشر سوشس دویدہ
برفتہ دادِ نوشرواں زیادش
چنانکہ از جمعہ طفلان دبتاں
سراسر دور در نسرمان اوباد

فلک خواہد کہ ساکن تر زندگام
چنان نایاب شد ظلم از امانش
بداں تاہیتش نفت بکندی
چو دریائے کہ موج انداز کرد
مکارم راز شہم انگندہ مقنع
چو خورشیدی کہ گرایش بود زشت
بعیت پرور از بخشایش عام
ضعیفاں راز بون حکم پیوست
چو انصاف عمر بصیتش شنیدہ
۱۰ ازاں گاہے کہ گیتی دیدہ دادش
ز عہدش عامہ در شادی و دتاں
زمانہ تابود دوران اوباد

خطاب زمین بس بادشاہ آسمان قدنی الورا وانکہ و شنائی بخش
در شام کفار کالبندی لڑھی

۱۵ خے گردن زین گردن نسر ازاں نواز شہات بر عاہدہ نواز ازاں

۱- تر زندگام سزا - بر زندگام سزا - ہمیش سزا - زکندی ح ہر - بیرون فشاں ع ۵ - مقنع ع ح ح - برقع ع ایضا
سما بر عطا سزا - تہوڑ بر عطا سزا ح ح ع ۲ - تہوڑ بر عطا ع ۳ - داہ کشت سزا ع ۴ - ی بار د سزا ع ۵ - عہد نوشرواں ع ۶ -
۱۱ - عامہ سزا سزا ح - عام ع ع ۱۲ - اکہ فنوں میں بیخون نہیں ہر ہم نے نسر سزا سے نقل کیا ہے - نوز سزا ع میں اس عنوان کو آئندہ
عنوان یعنی عرض صحیفہ طولانی کے ساتھ شامل کر دیا ہے - اور بجائے روشنائی بخش کے میں آشنائی غیبیہ اور برین و شنائی بخشہ ہو اور فقط
فی الورا اور فی اللہ یعنی ان دونوں نسوں میں نہیں ہے ۱۳ - انھی سزا ح ح - شیخ ایضا نواز شہات ع ح - نواز شہات ع -

پہلے ضبط تو کارِ جہاں سخت
چناں امن از تو گیتی دار گشته
پلا ز کھا کہ اندر جنگ و ناورد
زلطنت کار ہائے سخت مومی
۵ فلک تہ ترا بازیپہ و

خسودت سر حر و بنود بہر سونے
شود ہم سرخ رو لیکن چشمہ
بود بر روئے تیغیت خصم سرکش
ز تیغیت گنج رایاں بے گھر گشت
۱۰ ز شاہاں بتدی ز رہائے موجود
چومی بوسد فلک نامت بہ تعظیم
ازاں بے تہر شد دنیا ر خورشید
کر مہایت بہر نموداشتہ شمع
رواں آوازہ توقاف تا قاف
۱۵ ز جودت عقل دیوانہ رقم گشت
جہاں تنگ آمدہ ز اں دست ڈربار

بہواری بان جامہ در سخت
کہ شمشیر از عمل بیکار گشته
تنگ شیر خوردی مورچہ خورد
ز باد قمر تو دوزخ سمومی
چو شیشہ بر کف دیوانہ مست
کش از سہم تو خون بگریزد از روئے
خورد بر فرق و خونش از سر رود زیر
چو اسپ موم در میدان آتش
کہ دید آہن کہ مینا طیس زر گشت
بدرویشان سکیں آدمی از جود
خطابت حیف باشد بر زر و سیم
کہ دار و سکہ نام تو امید
کہ کو پر گندہ عالی تا کند جمع
کہ دلہارا بہ چنگ آرد ز اطراف
جراید نیزم فوغ اعلم گشت
چو کشت پختہ از باران بسیار

۱- بر تخت مر ۵- در کف مر ۱۲- بے تہر شد مر ۱۳- جمع کہ بے سکہ شیع مر ۱۴- دوان مر ۱۵- نزع
میں جراید نیز کے بجائے چراتہ میرزا اور قلمناظر مر ۱۶- کشت پختہ مر ۱۷- پختہ کشت مر ۱۸-

فلک ز زیرد
 ہمی خواہد ہندطاس نگوں رہت
 بہر دل از کرم شہر مندگی رہت
 وے در دل کرم شہر مندہ تست
 عطا کز موج دستت فاست کرن
 در ورغ شاعران را راست کرن
 ترا وصفی است لے یزدانت ناصر
 کہ استغراق مدح آنجاست قاصر
 ہ برات پادشاہ صفیر ہم بود
 کنوں صد صفیر نقت رہت موجود
 ز مدت خرم ار باب معانی
 چو پیر از سر گذشت کامرانی
 کے کز تو خورد تبول امید
 کند بخشش و حیرہ بر لب جاوید
 جہانے از تو در آسایشی زلیت
 ز آسایش نکو تر در جہاں چیت
 ز تو زینگونہ دہر آسودہ بادا
 بدانیش ز غم فرسودہ بادا
 ۱۰ عرض صحیفہ طولانی نصیحت پیش ضمیر ملہم پادشاہ کہ نسیم است صحیح
 از لوح محفوظ حفظ اللہ تعالیٰ عن التلویح لشیو
 شہادت شناسا کار دانا
 ز داد و دانش اسکندر نشانا
 بہستانخی بروں انگندم از بند
 بر ہم نیک خواہاں نکستہ چند
 تو خود در کار ملک آن کاروانی
 کہ از تلقین دولت کامرانی
 ۱۵ ہم از خود عقل دانش سخن داری
 ہم از اسام فیہی گنج داری

۳- غامت کردہ سنا - خواست کردہ سنا - ۵ - غلط است سنا - ہر خط بہت سنا - ہر خط اوست سنا -
 ۸ - آسانے سنا - آسایش سنا - ۹ - زینگونہ سنا - این گونہ ایضاً ہر سنا - دور -
 ۱۱ - حفظناح - حفظ - تلویح اسوس سنا - ۱۲ - ز دین و دانش سنا - ز داد و دانش سنا -
 ۱۳ - تلقین دولت کاروانی -

چو دولت مند ظہم باشد از غیب
 ہاں مانند ہی زمیناں خطا بے
 خرد بنود بہ سعدن ز رنگندن
 عمارت کردن اندر بیت مہمور
 ۵ ولے یر دولت اندیشاں شاہی
 یہ گیتی نیست پناں قصتہ کرد
 کشا دم پوست از نو با وہ تلخ
 خوش آمدنیہ دارم شکر آلود
 ولے چوں بندہ نیکو خواہ شاہ است
 ۱۰ دیریں حضرت کہ از تشویش جا ہنا
 حدیثی کز ولیری حاصل داد
 وگرنہ زہرہ کے دار دگہ لے
 ندیم آنکہ کند بستاخ گوئی
 چو موج تند دریا بر زند جوش
 ۱۵ چو صرصر در زبا ید کوہ حنارا

فیصحت کردنش نوعیت از عیب
 کہ کس بر گلستاں ریزد گلابے
 بدریا دور بکاں گوہر فلندن
 بہ نور آلودن خورشید پر نور
 یواجب شرط باشد نیکخواہی
 کہ سوئے دجلہ برد از پارگین دُرد
 تو خواہم پوستیں دہ خواہ کن سلخ
 چو قندمی زیان نش افزوں ترا ز سود
 زیاتکاری نہ شرط نیکخواہ است
 گرہ گرد و حکایت بر زبا ہنا
 ازاں گفتہ کہ عفوشہ ولم داد
 کہ گوید مصلحت با پادشاے
 کہ بسیند از بزرگاں نرم خوئی
 مسلم را شو تختہ فراموش
 چراغی را عیاں کردن چہ پارا

۶۔ کزوع ۲ ح۔ کزوع ۷۔ تو خواہم سا تا سا ع ۲ ح۔ تو خواہی ع۔

۸۔ چو قندمی ع ۲ ح۔ گستاخ گوئی سا۔ بستاخ روئی سا۔ گستاخ روئی ح۔

۱۵۔ عیاں کردن ع۔ زباں کردن سا۔ زباں کردن ع ح۔

سخن در وادی موران کند مور
 نہ کشتم و سر بر ہوا سود
 کنوں میخو اہم این جان گستاخ
 چو دارم ہچو عفت پشیمانے
 ۵ و رایں ما خولیا نرزو قیولے
 گرت خوش باشد ایں می نوش کردن
 نصیحت اینست اے شاہ جمانگیر
 گرفتن سہل باشد ایں جہاں را
 مکن بس بر ہمیں کز تیغ و از رانے
 ۱۰ بہت آسماں رافتہ کن باز
 مکن کارے ہمیں جاتا تو آنے
 و خودارے شمر دریاے سرگم
 مسلم بایت گر پادشانی
 نگیر دآن جہاں قلب مرتب
 ۱۵ چو میخو اہی کز اں سوور کنی باز
 سلم بالاکشی تا سلم راز

۲۔ درختے سر اے ج = درخت = سر بر ہوا سر اے ج = در ہوا ج = ۵۔ نرزو سر اے ج = ۱۔ زود سر۔
 ۶۔ خوش بایع = ۷۔ در جہاں پیر سر = ۸۔ جہاں بید سر = ۹۔ جہاں ناید سر = جہاں پشیمانے
 ۱۰۔ مکن بس ہمیں تیغ و از رانے = ۱۱۔ تری و تری شکل سر = ۱۲۔ مکن کارے ہم اینجائے ج = مکن کار
 ہم اینجائے ج = ۱۳۔ قلب مرتب سر سر اے ج = ۱۴۔ قلب مکتب ح ایضا و شکر سر اے ج = ۱۵۔ لکارت سر اے ج = ۱۶۔

سپاہی جوئے بے خیل و مرکب

چو زان لشکر زنی بالاروا

دعا زیں یہ نہیں داتم بجایین

اگر یکدل ترا خواہد !

۵ ہنسانی مژودلسا۰۰ بہ تنہا

۱۰ گمش

بہیں راہی بملک نہ نہرازی

یکے اندیشہ کن کایں ہر دورایت

گرایں رایت توانی دہشتن باز

۱۰ مکن تیج سیاست را چناں تیز

شہ آں بہ کو عمل چوں آب راند

تو شو جاں بخش تا اسے وجانی

کے کو مملکت را بد سگال است

بکار و یگراں بر شملہ زن آب

۱۵ نہ برگ گننا شد آدمی زاد

چو پسندی غبارے بر گل خویش

کہ بیدارند ہر شب چوں کو اکب

شناسی قدرایں گفتار خسرو

کہ از دلسا حشم بخشہ حدایت

ببام عرشس برزن کویں جاوید

کہ ہر دل بہر تو تسلی است تنہا

بجاں بخشی بدست آور دیش را

رہ جاں بخشی است و دلنوازی

ببالا تا کجا دار و ولای

ببام آسماں رایت بر افراز

کہ چوں آتش نداند کرد پرہیز

کہ ہم جاں بخشد وہم جاں تاند

ہمت جاں بخشد وہم زندگانی

بکش کاں خون بے حرمت حلال است

خرد بیدار و دار و تیغ و خواب

کہ بزند و دگر خیزد و زبنیاد

خزاں در گلستان کس میندیش

۱- فیل و مرکب ۳۳- بزیں سماع ۵۲- مژودلسا ۶۲- و کار سازی ع ۱۳۲- حرمت غ ع ۱۵

۱۵- کہ بر نہ سماع ۱۵- کہ بزند ع ۱۶- غبارے سماع ۱۷- غبار ع ۱۸-

چو پائیت گیر و از برگ گل آزار
 چو ہستندت ہمہ پائیں پرستیاں
 رہت چون رفت خلق از دیدہ و پیش
 بدانش کار وین کن تا تو اسنے
 ۵ چو بر تو کار اتیلے کشاوند
 نہ پنج دودہ ہنر ہا دادہ اندت
 اگر در حق تو بود چنین خواست
 نہ از یک چشم تو اوں بوستاں ہشت
 پس این دانش ہمہ اینجا کن حرف
 ۱۰ بچندین مشعل مشب کارہ کن
 اگر چہ آفتاب شہر تند است
 از اینجا بر چراغے گر توانے
 چراغے نے کہ با د از وے برد نور
 مشومعز و رایں مشے خیالات
 ۱۵ جہاں خوابست پیش چشم بیدار
 برہ پسند در پائے کساں خار
 ز بروستی مکن بر زیر دستاں
 رہ خود را تو روبا از دیدہ خویش
 چناں تا داں نہ کیں ہم ندانے
 خرد ہم در تو اتیلے نہ دادند
 کہ عقل جملہ سر دادہ اندت
 بیکدانش کجا ملکی شود رہت
 نہ از یک ہندہ ہند و ستاں شہت
 کہ این خود خواندہ گیرت حرف بر حرف
 رہ ظلمات و نہ دارا نگہ کن
 بقطع ظلماتش شمشیر کند است
 کہ تا آنجا بتاریکے نمانے
 چراغے کاں نیر از دم صور
 کہ در پیش تومی آید بحالات
 بخوابی دل نہ بستد در وہشیار

۲۔ پائیں پرستیاں سرسرایع ۲۔ آئیں پرستیاں ع ۳۔ خود رفت سرسرایع ۴۔
 ۶۔ نہ پنج دودہ ع = نہ پنج دودہ ۷۔ از یک چشم ۸۔ کن اینجا ہمہ ع ۹۔ ایضا خواندہ
 گیرت ع ۱۰۔ خواندہ گیرش ۱۱۔ خواندہ گیر از ۱۲۔ چراغے نے ۱۳۔ چراغے نے سرسرایع
 ۱۴۔ مشے خیالات ع ۱۵۔ مشے خیالات ع ۱۔

سپاہی جوئے بے خیل و مراکب
چو زان لشکر زنی بالاروارو
دعا زیں پہنید انم بجایت
اگر یکدل ترا خواہد بامید
ہنسانی مزد دلساہ بہ تنہا
کے کالایشی بینی گلکش را
ہیں راہی بملک ہند رازی
یکے اندیشہ کن کایں ہر دورایت
گراں رایت توانی دشتن باز
۱۰۔ مکن تیغ سیاست را چناں تیز
شہ آں بہ کو عمل چوں آب راند
تو شو جاں بخش تا اسے و جانی
کے کو مملکت را بد سگال است
بکار و گیراں بر شعلہ زن آب
۱۵۔ نہ برگ گذنا شد آدمی زاد
چو پسندی غبارے بر گل خویش

کہ بیدار نہ ہر شب چوں کو اکب
شناسی قدر ایں گفتار خسرو
کہ از دلم ہاشم بخشندایت
ببام غشس بر زن کویں جاوید
کہ ہر دل بہر تو تسلی است تنہا
بجاں بخشی بدست آوروش را
رہ جاں بخشی است و دلنوازی
ببالاتا کجا وارد ولایت
ببام آہماں رایت بر افراز
کہ چوں آتش نداند کرد پرہیز
کہ ہم جاں بخشد وہم جاں تاند
ہمت جاں بخشد وہم زندگانی
بکش کاں خون بے حرمت حلال است
خرد بیدار دار و تیغ در خواب
کہ بزند و دگر خیزد ز بنیاد
خزاں در گلستان کس میندیش

۱۔ فیل و مراکب ۳۳۔ پتیلیں سماع ۵۲۔ مزد ۷۲۔ و کار سازی ع ۱۳۲۔ جرمت ع ۱۳۲
۱۵۔ کہ بر نہ سماع ۱۳۲۔ کہ بر نہ سماع ۱۳۲۔ غبارے سماع ۱۳۲۔ غبارے ع ۱۳۲۔

برہ پسند در پاسے کساں خار
 زبردستی مکن بر زیر دستاں
 رہ خود را تو روبرو با زویدہ خویش
 چناں تا داں نہ کیں ہم ندانے
 خرد ہم در تو اتیلے نہ سادند
 کہ عقل جملہ سر با دادہ اندت
 بیکدانش کجا ملکی شود رہت
 نہ از یک ہند سہ ہند و ستاں شہت
 کہ این خود خواندہ گیرت حرف برتر
 رہ ظلمات فتنہ دارانگہ کن
 بقطع ظلماتش شمشیر کند است
 کہ تا آنجا بتاریکی نمانے
 چراغے کاں نیسے از دم صورت
 کہ در پیش تومی آید بحالات
 بخوابی دل نہ بستد و مرد و ہشیار

چوپایت گیر داز برگ گل آزار
 چو ہستندت ہمہ پائیں پرستاں
 رہت چون رفت خلق ازویدہ پیش
 بدانش کار دیں کن تا توانے
 ۵ چو بر تو کار اتیلے کشاوند
 نہ پنج دودہ ہنر با دادہ اندت
 اگر در حق تو بنود چہیں خواست
 نہ از یک چشم بتواں بوستاں دشت
 پس این دانش ہمہ اینجا کن حرفت
 ۱۰ بچندیں مشعل مشب کار رہ کن
 اگرچہ آفتاب حشر تند است
 از اینجا بر چراغے گر توانے
 چراغے نے کہ باد ازوے بر دوز
 مشومعز و رایں مشتے خیالات
 ۱۵ جہاں خوابست پیش چشم بیدار

۲۔ پائیں پرستاں سرسراغ ۳۔ آئیں پرستاں سرسراغ ۳۔ خود رفت سرسراغ ۴۔
 ۶۔ نہ پنج دودہ ع = نہ پنج دودہ ح ۸۔ از یک چشم سر ۹۔ مکن اینجا ہمہ ع اح ایضا خواندہ
 گیرت ع ع ح۔ خواندہ گیرش سر = خواندہ گیر از سر ۱۲۔ چراغے نے ع ح = چراغے نے سرسراغ
 ۱۳۔ مشب خیالات ع ح = مشتے خیالات سر ع ا۔

شہانی کا سماں تخم زمیں کرو
 زمین شاں ارغوان و یامیں کرو
 چہ طرفہ است این کشا و رزی نمودن
 فریدوں کشتن و ساقاں رُودن
 تو یک ڈوڑہ غباری از زمینی
 کہ اندر خواب خود را کوہ مینی
 چو بر تو دست تقدیر آورد زور
 کنی روشن کہ جمشیدی و یامور

حکایت موش پشیل

بجواب اندر مگر موشی شتر شد
 ز پزی تنش دل تیز پر شد
 ز خواب خوش بر آمدش دگشتہ
 بنا گاہ اشتری باری برو رخت
 چہ آن بار مسکین موش در ماند
 خوش است این خوابانے خوش بہ تعبیر
 چو بازیچہ است ملک سست بنیاد
 ہاں کہیں ملک و اں رہت در خور
 خشن پوشی نہادہ پشت بر خاک
 گلیم مفلسی کاں تا قدم نید
 رسید است ارچہ شہ را مملکت بخش
 میان فقر و ملک ار بایت حد
 ز صد من یک جو آزاری برو رخت
 مسکینے بخازہ و عدم راند
 اگر بر عکس نمایند تاثیر
 بدیں بازیچہ چون طفلان مٹوشاد
 کہ مرداں دیگر اند و ملک دیگر
 گدائی را بہ بخشد ملک ضحاک
 ز چرخ طلسمش دیباچہ کم نیست
 ولی درویش ہشہ مملکت بخش
 نگہ کن در سلیمان و محمد

۱۔ ارغوان را سا ۲۔ طرفت جو ۳۔ تو یا مور جو ۴۔ حکایت فی التیشیل سا ۵۔ بصد من جو -

۶۔ پر قدم سا ۷۔ دہاں سراج جو ۸۔ بد لہ ع ۹۔ دست بر خاک سا ۱۰۔ کو تا قدم ع ۱۱۔ جہان فتنہ سا

چو با انگشتِ توبتہ است پمپیاں ق   بگین خاتم ملک سلیمان
 گراں ملکِ ہنانی نینر خواہی   گدایاں را تو اضع کن بشاہی
 نیگویم کہ ترک خسروی کن   رہ کم نوشگاہ رہ پیڑی کن
 تو کے ایں پاسے رہ چاہیے داری   کہ زنجیر ز راندِ پاسے داری
 خرامش زیں رہ آنکس اتمام است   کہ زیرِ پاشش دو عالم دو گام است
 تو ایں رہ کے روی کز ناز و تمکس   زنی وہ گام بریک خشت زیں
 چہ از رستم بر آری گرد چوں میخ   سپاہ دیوزن چوں میزنی تیغ
 بدل اصحابِ دل را آشنا باش   دروں درویش بیروں پادشاہشا
 ولین از تو درویشی ہمین است   کہ عزت داری آنرا کابل دین است
 ۱۰ بشاہی سسل باشد ملک رانی   بلکب بندگی رس گرتوانی
 پرستش چوں ترا جملہ جہاں کرد   ترا باید پرستش بیش ازاں کرد
 چو نوبا آں کرم یکت سجدہ ناری   چساں آں سجدہ ارا حق گذاری
 نہ اندک - کار بسیار کردی   ولے بہر دل خود کار کردی
 کنوں کار از پے آں کن کہ ہر بار   وہ در کار اندک مزد بسیار

۱- خاتم و ملک سر مجموع = خاتم ملک سر ع ۲ - ملک سلیمان بزیرا ہم - تو کے ایں سر = کہ تو نے
 مجموع = تو ایں نے ج = تو اں لے ع ۷ - چہ از رستم سر ع ۸ - چہ از رستم ج ایضا گریزنی سر مجموع
 = چوں میزنی ع ۱۰ - ملک رانی ع مجموع ماشیہ = کامرانی ع ایضا تا تو اں سر ع ۱۳ - تو اندک ع
 ۱۴ - پے آں کن ع = پے اکن سر مجموع = پے دین کن سر -